

OUTDOOR MÓDSZER ALKALMAZÁSA ALSÓ TAGOZATON

THE APPLICATION OF OUTDOOR METHODS ON THE LOWER PRIMARY LEVEL

Bencéné Fekete Anikó Andrea

Összefoglalás

A hatékony tanításhoz, tanulás-irányításhoz a tanítóknak változatos módszertani eszköztárral és hatalmas szakmai tudással kell rendelkezniük annak érdekében, hogy a tanórák hatékonyak legyenek. A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy a pedagógusok melyik oktatási módszereket részesítik előnyben; kutatási kérdéseink arra irányulnak, hogy a tanítók az indoor vagy az outdoor módszereket alkalmazzák szívesebben munkájuk során, valamint megkapják-e a megfelelő támogatást az innovatív módszerek alkalmazásához az iskolavezetéstől, a kollegáktól és a szülőktől. A kutatás során egyértelművé vált, hogy bár a szakirodalom sürgeti az élményalapú tanulás bevezetését, mely sokkal inkább illeszkedik napjaink fiataljainak igényeihez, a pedagógusok mind a mai napig a frontális, iskolán belüli oktatást alkalmazzák és helyezik előtérbe. A kutatás eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy meg kellene találni a módszer alkalmazásának lehetőségét a jelenleg kötött órarendi rendszerben annak érdekében, hogy a gyermekeknek több lehetősége legyen a saját tapasztalat által megszerzett tudásra.

Kulcsszavak: outdoor módszer, oktatási módszerek, általános iskola, pedagógusok, szülők

Abstract

To be able to teach and guide the learning process efficiently, pedagogues need to apply a methodological toolbar of great variety and bear with extraordinary professional knowledge to make the lessons efficient. The aim of the current, non-representative, exploratory research is to discover the educational methods favored by pedagogues. Our research questions focus on whether teachers prefer indoor or outdoor methods and if they receive the necessary support from the directory of the school, the colleagues, and the parents for the application of innovative methods. The results of the research raise the attention to schools should open up too in the sense that they should try to find opportunities for applying these methods within the strict boundaries of the current schedules to provide children with the opportunity of gaining knowledge via experience.

Keywords: outdoor method, educational methods, primary school, pedagogues, parents

Bevezetés

Napjaink iskoláiban egyre inkább jellemző az a tendencia, hogy a diákok tantárgyi attitűdje negatív irányba változik az iskolapadban eltöltött évek előrehaladtával, még a legkedveltebb tantárgyak esetében is. Ez részben magyarázható a diákok érdeklődésének specializálódásával, mivel a pályaválasztáshoz közeledve a tanulók sok esetben kizárólag azokhoz a tantárgyakhoz viszonyulnak pozitívan, amelyek a későbbi karrierjük szempontjából fontosak számukra (Csapó, 2000). A másik ok viszont feltehetően az, hogy a fiatalok érdeklődési köre és ismeretszerzésének módszere nagymértékben átalakult az utóbbi évek során, ezáltal új kihívások elé állítva a pedagógusokat munkájuk során, mivel a frontális osztálymunka sok esetben már nem alkalmas a kívánt célok elérésére.

Annak érdekében, hogy a diákok pozitívan viszonyuljanak a tantárgyakhoz, a tanuláshoz, a pedagógusoknak változatos módszertani eszköztárral, hatalmas szakmai tudással kell rendelkezniük, hogy a tanórák kellően színesek, izgalmasak és hatékonyak legyenek napjaink tanulói számára (Radnóti, 2009). A 21. században a tanulás folyamatában egyre nagyobb szerepet kapnak az élmények a korábbi monoton munkával szemben; fontos szerepe van a saját tapasztalásnak, a folyamatok átélésének és a tanulási környezetnek. Amellett, hogy egy tanítási órának kellemesnek, inspirálóknak kell lennie, hogy a diákok érdeklődését fenntartsa, más szempontoknak is meg kell felelnie, az egyes tantárgyak sajátosságaihoz, valamint az előírásokhoz igazodva. A tanulás hatékonyságát számos különböző módon lehet növelni az oktatás során, de ma már elengedhetetlen, hogy ez olyan eszközökkel történjen, amelyek pozitív reakciókat váltanak ki a diákokból (Csapó, 2008). Napjaink oktatásának célja az kell, hogy legyen, hogy a gyerekek élményekben gazdag környezetben, színes programok részesei lehessenek a tanulás során, és ennek érdekében fontos, hogy a tanulási színterek tekintetében merjünk más irányba, akár az iskola falain túlra is tekinteni (Hartl, 2008).

Az oktatási színterek kibővítésének legkézenfekvőbb, régóta jelen lévő eszközei a kirándulások, szakkörök, melyek alkalmával bővíthetők a környezeti, környezetvédelmi ismeretek, nagyobb figyelmet fordíthatunk a körülöttünk élő világra, melyet a tanulók így nem csak könyvből, képekről és filmekből, hanem első kézből ismerhetnek meg (Hartl, 2008). Az iskolán kívül történő oktatás az egyik legfontosabb eszköze annak, hogy a fiatalok a tanulást ne csak a száraz tananyagtartalom bemagolásának tekintsék. Az iskola kapuját átlépve a cél már az, hogy a tanítást egy teljesen más szintre emeljük, másfajta irányból is megközelítsük az új ismereteket. Ez a módszer a nyugati országokból terjedt el, elsődlegesen környezetvédelmi fókusszal, a növekvő városiasodás, a mezőgazdaság növekedése és az iparosodás magas szintű fejlődése hatására (Kiss & Zsiros, 2006). Hamar egyértelművé vált azonban, hogy az outdoor módszer nem csak a természetismeret, biológia és földrajz tantárgyak oktatása során alkalmazható eredményesen, mivel számos más tantárgy esetében is léteznek olyan külső helyszínek, ahol megvalósítható az élményszerzés, a tapasztalaton alapuló tanulás.

Fűz (2017) kutatása arra hívta fel a figyelmet, hogy bár a 2012-es Nemzeti Alaptantervben már megemlítik az iskolán kívüli foglalkozások jelentőségét, az iskolán kívüli programokon való általános iskolai részvétel Magyarországon még nem integrálódott szervesen az oktatásba.

Az „outdoor” módszerek és az élménypedagógia

Már az 1900-as években is voltak terjesztői a tapasztalati tanulásnak (pl. Dewey, 1938), akik úgy gondolták, hogy az átélt programok által, valamely probléma egyéni megtapasztalásával fejlődhetnek jobban a tanulók (Mező, 2015).

Az élménypedagógia a tanulás egy olyan aktív formája, ahol a tanulók az információkat tapasztalatszerzéssel gyűjtik. Az élménypedagógia sokféle nevelési, szabadidős tevékenység összességét jelenti; elméleti és gyakorlati módszer, amely a tanulókat az iskola falain kívüli oktatás felé tereli. A folyamat során a diákok az iskolai órától eltérő helyzetekben új tapasztalatokat szereznek. Az élménypedagógia a tanulás aktív formája, amely során a tanulók az információkat gyakorlati tanulás útján gyűjtik. Ez sokféle nevelési, szabadidős tevékenység összességét jelenti, ahol az iskolai órától eltérő szituációkban szereznek élményeket a diákok. Az élménypedagógia lényege, hogy cselekvésre sarkall a tanulási folyamat során, a személyes élményre összpontosít (Bányai, 2022; Liddle, 2008).

Maga az élménypedagógia módszertana a tapasztalati tanulás, mely létrejöhet indoor (beltéri) módszereket alkalmazva, osztálytermen belül alkalmazott tanulási módszerek segítségével, vagy outdoor (kültéri) módszerekkel is. Az élménypedagógia segít olyan ismeretek elsajátításában, amelyeket csupán könyvek használatával nehezen lehetne megérteni. Élményeket ad, önismereti fejlődést segít elő, valamint számos más pozitívum mellett, az önbizalom növelésére is alkalmas (Fáyné et al., 2020). Az élménypedagógia módszereinek alkalmazásakor elsősorban a diákok személyes készségeinek fejlesztése a cél. A módszer a tananyag átadásakor gyakran fellépő passzív órai részvételt elhagyva, aktív részvételt vár el, mely a megismerő tevékenység által történő tanulás alapja (Csajka & Csimáné Pozsegovics, 2019). Az élménypedagógia segítségével színesebbé és élvezhetőbbé varázsolható az iskolában tartott óra is, de az igazán jó eredmény elérésének érdekében célszerű az intézmény falain túlra is tekinteni, és felfedezni a körülöttünk lévő környezetet. A fókuszban minden esetben az élmények átadása, azok megfigyelése, feldolgozása és a tapasztalatok megfogalmazása áll, melyet a tanultak gyakorlatban történő kipróbálása, valamint a kísérletezés követhet (Mező, 2015).

Az outdoor módszerek, az élménypedagógia részét képezik: az outdoor módszerek alapja is az élményszerzés, az élménydús, tapasztalat-alapú oktatás (Lohász & Sőregi, 2017). Az outdoor módszer meghatározására számos különböző definíció létezik. A dán udescole minta alapján történt meghatározás szerint, a különböző iskolán kívüli látogatásokat és tanórákat foglalja magában, amelyek vagy a természetben, vagy valamely külső intézmény falain belül kerülnek megrendezésre. Bármilyen tantárgyi téma feldolgozható a módszer segítségével, amely akár többször is, változatos módon megismételhető (Pál, 2018). Páskuné Kiss szerint az outdoor módszerek magukba foglalnak minden olyan oktatási formát, amely az iskola falain kívül történik; ezen módszerek alkalmazása során a tudásátadás minden tényezőjét az oktatási intézményen kívül használják (Páskuné Kiss, 2014). Forrai szerint a módszer célja a flow, vagyis az optimális élmény átélése, a személyiség olyan működési állapotának elérése, amelynek következménye a személyiség fejlődése, gazdagodása, a képességek folyamatos fejlődése, a boldogság átélése, valamint a tudatosság komplexitásának növekedése (Forrai, 2008).

A fő összetartó erő minden outdoor módszerben az élmény jelenléte. A tapasztalati tanulási folyamatot levezető egyént facilitátornak hívják, akinek a fő feladata a tanulási lehetőség, a körülmények megteremtése, a tanulók önálló gondolkodásának, problémamegoldó képességének fejlesztése. Ahhoz, hogy egy élményalapú outdoor módszerek segítségével irányított tanóra sikeres legyen, figyelembe kell venni a módszer négy fő szakaszát, tanulási modelljét. E négy szakasz a konkrét tapasztalat megszerzése, a tapasztalatok visszatükrözése, az absztrakció és aktív alkalmazás; amelyek körkörösen ismétlődnek. E folyamat hatására kialakul az eredményes tapasztalati tanulás.

A kutatás bemutatása

A kutatás 2021 őszén valósult meg általános iskolai tanítók körében, online kérdőíves felmérés formájában. A minta kiválasztása önkényes mintavétellel történt, az online kérdőív pedagógus-csoportokban került megosztásra; 115 értékelhető válasz érkezett vissza. A pedagógus pályára jellemző az elnőiesedés, így a kitöltők között is a 115 főből csak 15 fő (13%) volt férfi és 100 fő (87%) nő, közülük mindenki rendelkezik felsőfokú végzettséggel, tanítói diplomával. Hetvenhárom fő (63%) városi, 42 fő (37%) falusi iskolában tanít. A megkérdezettek életkorukat tekintve 40-en (35%) a 40 év alatti, 75-en (65%) pedig a 40 év feletti korosztályhoz tartoznak. A pedagógus pályán eltöltött éveket tekintve a 10 évnél kevesebbet tanítottak száma 13 fő (20%), 10-től 20 évig terjedő szakmai tapasztalattal 54 fő (47%) rendelkezik, 20 évnél több időt pedig 39 fő (34%) töltött ebben a munkakörben. Az eredmények IBM SPSS Statistics 22 program segítségével kerültek értékelésre.

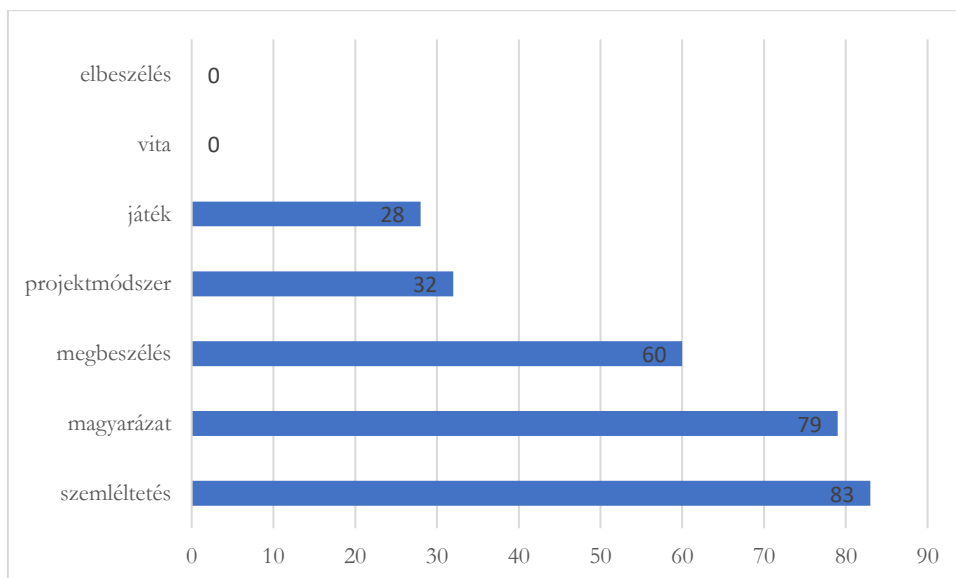
A kutatás célja és a kutatási kérdések

A jelenlegi, nem reprezentatív feltáró kutatás célja annak vizsgálata, hogy a pedagógusok melyik oktatási módszereket részesítik előnyben az osztályteremben, illetve hogyan viszonyulnak az iskola falain kívül történő tanuláshoz, az outdoor módszerek alkalmazásának lehetőségéhez.

A kutatási kérdések arra irányultak, hogy a tanítók milyen módon alkalmazzák az indoor oktatási módszereket. Milyen tantárgyak esetében milyen gyakran és melyik helyszíneken alkalmazzák az outdoor módszereket? Milyen szerepet kap a játék mint oktatási módszer a tanórán? Megkérdeztük azt is, hogy milyen mértékű támogatást kapnak az intézményükben az innovatív módszerek alkalmazásához az iskolavezetéstől, a kollégáktól és a szülőktől.

Az eredmények

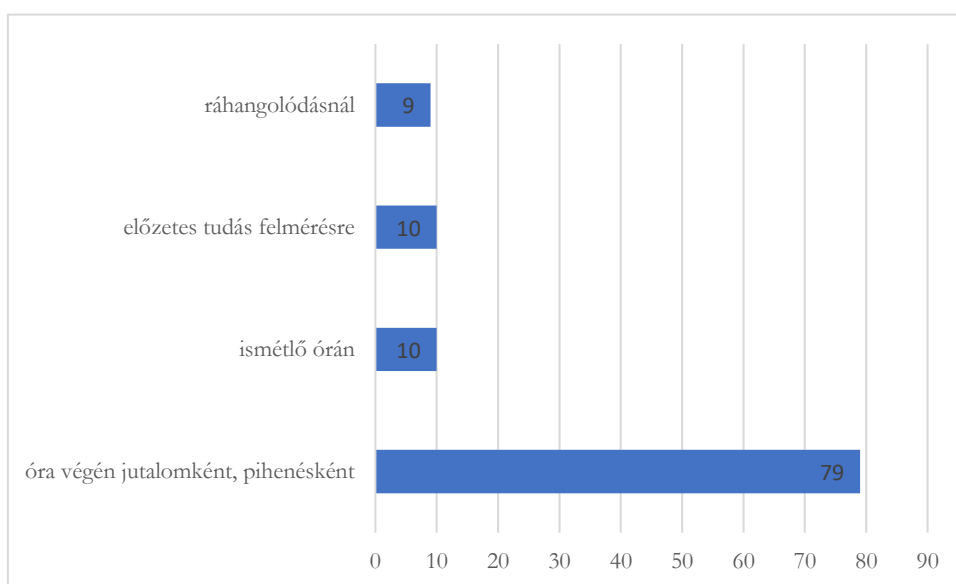
A megkérdezett tanítóknak rangsorolnia kellett a pedagógusi aktivitáson alapuló oktatási módszereket, első helyre téve azt az eljárást, amelyet leggyakrabban alkalmaznak és legeredményesebbnek tartanak munkájuk során. A leggyakrabban alkalmazott módszer a szemléltetés volt, amely 83 tanítónál került az első helyre, melyet a magyarázat, valamint a megbeszélés követett. A pedagógusok által legkevésbé kedvelt módszer az előadás és a vita volt, a 6-10 éves korosztály számára ezeket a módszereket nem tartották megfelelőnek (1. ábra).

1. ábra. A pedagógusok által eredményesnek tartott és leggyakrabban alkalmazott módszerek (N = 115 fő)

A válaszok között több alkalommal megjelent az a felvetés, hogy az előadás nem köti le a diákok figyelmét, a megkérdezett pedagógusok a diákok aktivitását biztosító módszereket tartják célravezetőbbnek. A projektmódszert ennek ellenére a többség (72 fő, 63%) egyáltalán nem alkalmazza szívesen, mert úgy érzik, hogy sok munkát igényel, drága és elveszi az időt a tanítási órák megtartásától, az igazi tanulástól. A játék az alkalmazott oktatási módszerek között a rangsor végén szerepelt, 28 fő (24%) alkalmazza szívesen (1. ábra). A pedagógusi vélemények szerint igaz, hogy a játék sokkal több élményt biztosít, mint a könyvekből történő ismeretszerzés, de úgy gondolják, hogy nagyon könnyen irányíthatatlanná válhat. A tanulók nem a tananyagra figyelnek, hanem csak játszanak, ezáltal nem lesz eredményes az új ismeretek elsajátítása.

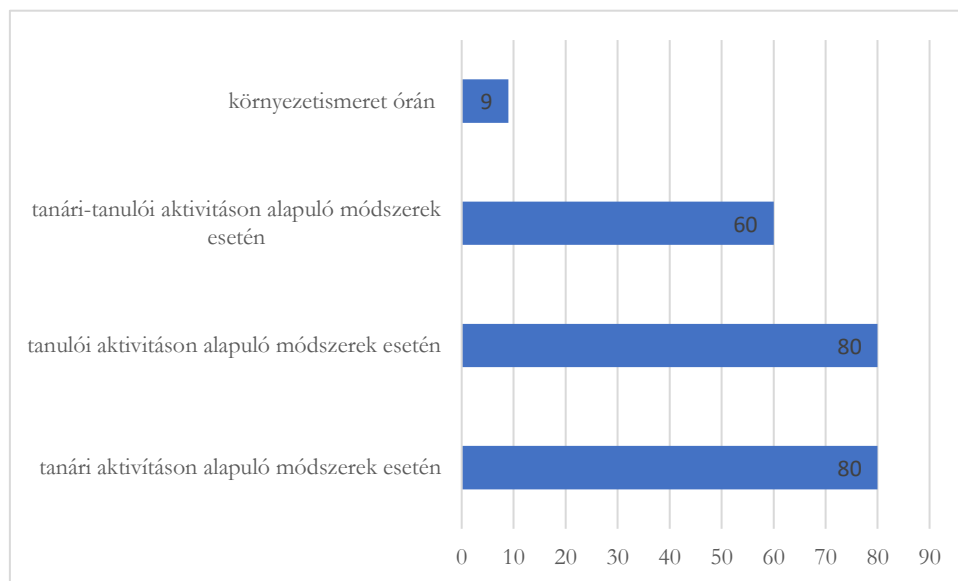
Megkérdeztem, ha mégis alkalmaznák a játékot a tanórán, akkor melyik szakaszban teszik ezt. A megkérdezett pedagógusok többsége (79 fő; 86%) a játékot az óra végén jutalomként alkalmazza, vagy pihenésként vezeti be, amikor a gyerekek már nem tudnak figyelni (2. ábra).

2. ábra. A játék alkalmazása a tanórán (N = 115)

Csak kevesen (10 fő, 11%) mondták azt, hogy ismétlő órákon, illetve az előzetes tudás felmérésénél is rendszeresen alkalmazzák a játékokat.

Az elsősorban tanári aktivitáson alapuló tanítási órák esetében a pedagógusok 70%-a (80 fő) elutasítja az outdoor módszerek alkalmazásának a lehetőségét (3. ábra). Döntésüket azzal indokolták, hogy túl sok előkészítést, felkészülést igényel és így elveszi az időt a tantermi órákra történő felkészüléstől, valamint hiányzik hozzá az anyagi forrás, és nincs helye a tanév rendjében sem. Elsősorban a 40 év feletti (28 fő, 30%) pedagógusok vélik úgy, hogy az ilyen jellegű módszerekre nem kaptak elég felkészítést a tanulmányaik során, ezért nem is rendelkeznek megfelelő módszertani eszköztárral.

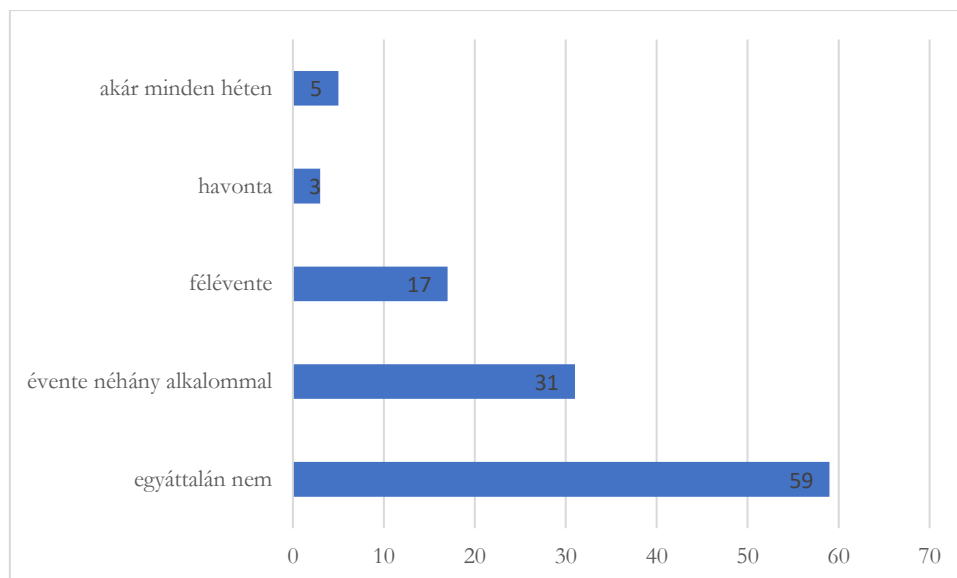

3. ábra. Az outdoor módszereket elutasító pedagógusok (N = 115 fő)

Az outdoor módszerek alkalmazásának egyik fő akadályozó tényezőjének az időjárás bizonytalanságát tartják. Míg a tanári tevékenységközpontú órák esetében a tanítók 30%-a (35 fő) preferálja az outdoor módszereket, addig a tanár és tanuló közös tevékenységén alapuló órák esetében már jelentősen emelkedett a támogató pedagógusok aránya (55 fő, 48%). A környezetismeret óra esetében van a legkevesebb elutasítás (3. ábra), az outdoor módszert a legtöbb tanító (106 fő; (93%) a környezetismeret órán alkalmazná szívesen, amennyiben erre az iskola lehetőséget biztosítana számukra, szívesen alakítanának ki iskolakertet, nevelnék állatokat, és valós helyszíneken ismerkednének meg az élővilággal.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyermeki sajátosságokat figyelembe véve sokkal megfelelőbb lenne az oktatás sikerességének eléréséhez a szabadabb, színesebb, játékosabb és tapasztalatokkal teli környezet, hiszen így a figyelmük jobban leköthető és tartósabb ismereteket szerezhetnek a valós tapasztalatok segítségével. Számos pedagógus nem támogatja ezen oktatási formák alkalmazását, valamint nem minden iskolának van lehetőség a feltételek biztosítására.

Arra a kérdésre, hogy ha az iskolában preferálnák, és nem ütközne akadályokba az outdoor módszerek alkalmazása, milyen gyakran élne ezzel a lehetőséggel, a tanítók közül 59 fő (52%) évente néhány alkalommal, 31 fő (27%) félévente, 17 fő (13%) havonta, 3 fő (3%) akár minden is héten alkalmazná (4. ábra). Hat fő (5%) ezzel szemben egyáltalán nem hisz a módszer alkalmazásának eredményességében; ezen válaszadók minden esetben a 40 év feletti korosztály képviselői voltak.

4. ábra. Az outdoor módszer alkalmazásának gyakorisága (N = 115)

A válaszadók véleménye alapján az iskolán kívüli oktatásban a legkedveltebb helyszín az erdei iskola volt, amely természetközelséget biztosít, széleskörű szemléltetési lehetőséget nyújt, valamint rengeteg lehetőséget kínál a tantárgyközi kapcsolatok megértésére. Az online tér használata is felmerült külső helyszíneként, mivel a virtuális világban történő eligazodás egyre nagyobb szerepet kap életünkben. A külső helyszínen történő játék is új lehetőségeket nyújt a tanulásra, hiszen a gyerekek már elszoktak az önálló felfedezésen alapuló játéktól, kreatív, alkotó tevékenységektől. Új helyszíneként jelölték meg a tudományos központokat és az interaktív múzeumokat, szabadtéri skanzeneket, de az állatkertek és a nemzeti parkok is a legkedveltebb helyszínek közé tartoznak. Újra megjelentek a gyár-, és üzemlátogatások is, amelyek korábban, a hetvenes, nyolcvanas években az iskolai tananyag szerves részét képezték.

Megkértem a tanítókat arra, hogy 1-5-ig terjedő Likert-skálán osztályozzák az egyes módszerek hatékonyságát. A megkérdezett pedagógusok az indoor módszereket tartják a leghatékonyabbnak, 4,5 -re értékelték, míg az outdoor módszerek esetében ez az érték csak 3,8. Ez az eredmény azt mutatja, hogy a pedagógusok még mindig inkább az iskolán belüli lehetőségekben bíznak, és úgy gondolják, hogy a hagyományos módszerek segítségével a tanulók oktatásában nagyobb mértékű hatékonyságot képesek elérni. A kutatásból egyértelművé vált, hogy a pedagógusok nem részesítik előnyben az outdoor oktatást, annak ellenére sem, hogy véleményük szerint a diákok ezt sokkal jobban kedvelik, szerintük, ha megkérdeznénk a tanulókat, akkor inkább az outdoor módszert választanák (100 fő, 87%).

A támogatottság tekintetében a pedagógusoknak a jelenlegi tapasztalata az, hogy intézményvezetőjük, kollégáik engedélyezik ezt a lehetőséget (105 fő, 91%), de külön forrást a megvalósításra nem tudnak biztosítani, ezt a tanítóknak önállóan, szülői segítséggel kell előteremteniük.

A pedagógusok úgy vélik, hogy a szülők szemszögéből kicsit más az outdoor módszer megítélése. A tanítók 65%-a (75 fő) gondolja úgy, hogy a szülők támogatnák a külső helyszínen tartott órákat, 35%-uk (40 fő) pedig úgy véli, a szülők elleneznék ezt az oktatási formát, így a megvalósítás lehetetlenné válik. A fő indok az ellenzők körében, hogy féltik gyerekeiket, és több napra nem is engednék el őket. További kihívást jelent, hogy a módszert kirándulásnak tartják és nem tanulásnak, mivel nem ismerik ezt a típusú oktatási formát, és nem elég nyitottak ez irányban, mert az ő generációjuknak nem volt része hasonlóban, így nincs megfelelő mértékű tapasztalatuk. Az anyagi háttér hiánya is sok szülőnek okoz gondot, mivel nem tudnak hozzájárulni az utazás költségeihez és nem

tudják biztosítani a megfelelő eszközöket. A megkérdezettek szerint a külső helyszínen történő tanulás megvalósításában a szülők már nem szívesen vállalnak plusz feladatokat, mivel elfoglaltságaik nem teszik ezt lehetővé. Az eredmények értékelése során nem mutatkozott szignifikáns különbség a pedagógusok életkora ($p = 0,412$) és pályán eltöltött éveinek száma ($p = 0,196$) alapján egyik kérdés esetében sem. Nem befolyásolta szignifikánsan az eredményeket az sem, hogy a megkérdezettek városi, vagy falusi iskolában dolgoznak ($p = 0,098$).

Összegzés

Az áttekintett szakirodalmi források alapján az outdoor módszerek alkalmazása fejleszti a gondolkodást, a kreativitást, az önállóságot, segítik a szocializáció folyamatát, az önmegvalósítást, valamint a konfliktuskezelési stratégiák elsajátítását; az iskolán kívüli oktatási módszerek alkalmazása javítja a tanár-diákok kapcsolatát – a módszernek tehát számos, egyértelműen pozitív hatása van a diákok fejlődésére és az oktatási folyamatra.

A fentiekben bemutatott empirikus kutatás az alsó tagozaton tanító pedagógusok véleményét tárta fel az outdoor módszerek alkalmazásának lehetőségével kapcsolatosan. Az eredmények arra mutatnak rá, hogy az általunk megkérdezett tanítók tudják ugyan, hogy a diákok kedvelnék ezt a típusú tanulást, valamint a Nemzeti Alaptantervben (2012) is megjelenik a külső színtéren történő tanulás lehetősége, ennek ellenére nem alkalmazzák ezeket a módszereket.

A válaszadók az iskolán belüli oktatást részesítik előnyben, ritkán nyúlnak az outdoor módszerekhez, és alapvetően a hagyományos osztálytermi módszereket tartják eredményesebbnek. Az outdoor módszereket főleg a 40 év alatti tanítók ismerik jól, és értékelik nagyra. A nehézségek között az összes megkérdezett pedagógus szerint megjelenik, hogy az iskolán kívüli tanulás hosszas előkészítést, szervezőmunkát, külső szereplők bevonását igényli, melyhez hiányzik az anyagi forrás, továbbá az idő sem elegendő. Az iskolai támogatottságot tekintve az eredmények nagyon pozitívak, az intézményvezetők engedélyezik és a kollégák is támogatják az iskolán kívüli oktatást, függetlenül attól, hogy vidéken vagy városban található az intézmény. A szülők esetében azonban nehezen engedik ki a gyermekeiket az iskola falain kívülre, mert féltik őket. A pedagógusok meglátása szerint sokan anyagilag sem tudják támogatni az outdoor programokat és ezt az iskola sem tudja egyedül finanszírozni. A kutatás eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy a szülőkkel is meg kellene ismertetni az outdoor módszerekben rejlő kiváló lehetőségeket, ugyanakkor az iskolának is nyitnia kellene abban a tekintetben, hogy megfelelő anyagi forrásokkal támogassa, valamint lehetővé tegye a módszer alkalmazását a jelenleg kötött órarendi rendszerben, annak érdekében, hogy a gyermekeknek több lehetősége legyen a saját tapasztalat általi tudásszerzésre.

Hivatkozott források

- Bányai, S. (2022). Az élménypedagógiai tevékenységek szerepe a szociális kompetenciafejlesztésben. *Katedra*, 30(10), 7–9. https://katedra.sk/folyoirat/katedra_folyoirat/xxx-evfolyam-10-szam/
- Békési, K. (2006). Tanulási környezet – a diákok szemével. In J. Lannert, & M. Nagy (Eds.), *Az eredményes iskola*. Országos Közoktatási Intézet. <https://ofi.oh.gov.hu/en/tanulasi-kornyezet-diakok-szemevel>

- Csapó, B. (2008). A tanulás és tanítás tudományos megalapozása. In K. Fazekas, J. Köllő, & J. Varga, (Ed.), *Zöld könyv: a magyar közoktatás megújításáért* (pp. 217–233.) Ecostat Gazdaság-elemző és Informatikai Intézet.
- Csapó, B. (2000). A tantárgyakkal kapcsolatos attitűdök összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 100(3), 343–366.
- Csajka, E., & Csimáné Pozsegovics, B. (2019). A szociális kompetenciák fejlesztési lehetőségei az élménypedagógia módszerével hátrányos helyzetű gyermekek körében. *Képzés és Gyakorlat Neveléstudományi Folyóirat*, 17(2), 67–71. <https://doi.org/10.17165/TP.2019.2.5>
- Fáyné Dombi, A., & Sztanáné Babics, E. (2015). *Pedagógus mesterség*. [Jegyzet, tankönyv]. Szegedi Tudományegyetem. <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1678/>
- Forrai, M. (2008). Új utak, és szemléletmódok, módszerek a pedagógiában: Optimális élmény vizsgálata tanórákon. In O. Kereszty (Ed.), *Új utak, szemléletmódok, módszerek a pedagógiában* (pp. 85–86). Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kara.
- Fűz, N. (2018). *Az iskolán kívüli tanulás gyakorlatának, megítélésének és hatásának vizsgálata általános iskolás tanulók, pedagógusok és intézményvezetők körében*. [PhD értekezés]. Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/9961/1/doktori_ertekezés_FN.pdf
- Hartl, É. (2008). *A „Környezetünk az erdő” pedagógus továbbképzés a környezettudatos nevelésben betöltött helye, szerepe és hatékonysága*. [PhD értekezés]. Nyugat Magyarországi Egyetem Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskola. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://doktori.uni-sopron.hu/186/2/magyar.pdf&ved=2ahUKEwiHxtO_uj-LAxUU_rsIHTPEOyUQFnoEC-BIQAQ&usq=AOvVaw24wg80avgkNIb4dgafUwpm
- Lohász, C., & Sőregi, V. (2017). *Több, mint játék. Szabadtéri játékok fiataloknak és gyerekeknek*. Természetjáró Fiatalok Szövetsége.
- Mező, K. (2015). *Kreativitás és élménypedagógia*. Kocka Kör Kiadó.
- Liddle, M. D. (2008). *Tanítani a taníthatatlant. Élménypedagógiai kézikönyv*. Pressley Ridge Magyarország Alapítvány. <http://www.kalandokesalmok.hu/elmenypedagogia/szemlelet/>
- Pál, V. (2018). Felsőoktatási intézmények a közoktatás és az ismeretterjesztés szolgálatában. *Geometodika*, 2(2), 59–72. <https://foldrajztanitas.elte.hu/index.php/geometodika-2018-2-szam/a-felsooktatasi-intezmenyek-a-kozoktat-as-az-ismeretterjesztes-szolgalataban/>
- Páskuné Kiss, J. (2014). *Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetség gondozásban*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Radnóti, K. (2006). Milyen oktatási és értékelési módszereket alkalmaznak a pedagógusok? In Z. Kerber (Ed.), *Hidak a tantárgyak között: Keresztintervi kompetenciák és tantárgyközi kapcsolatok* (pp. 131-167). Országos Közoktatási Intézet.

Szerző

Bencéné Fekete Anikó Andrea

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9899-5496>

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Neveléstudományi Intézet

E-mail cím: bencene.fekete.aniko.andrea@uni-mate.hu

A műve a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

